Efter sista applådtacket

– samarbetet Drömmarnas Hus & Operaverkstan

Efter sista applådtacket

– samarbetet Drömmarnas Hus & Operaverkstan

FÖRFATTARE Bertil Björk
En rapport skriven i samarbete mellan Drömmarnas Hus och Operaverkstan på Malmö Opera, Malmö 2011
GRAFISK FORM Pia Lindgren, Malmö Opera
FOTO Bertil Björk, Johan Tötterström
TRYCK KSPrint, Malmö Operas digitaltryckeri

Innehåll

Samarbete över institutionsgränserna… 7

Rummet är nästan overkligt stort… 9

År 1997 flyttade Liza Fry… 11

Den som aldrig besökt… 13

En av många unga som fått skörda… 17

David Johansson är producent… 21

Men hur ser då finansiärerna… 25

I en gammal industrilokal… 29

Jag tar en frukost med… 33

Sommarvädret har inte… 39

Efter sista applådtacket… 43

Samarbeten över institutionsgränserna, över de sociala murarna, över generationerna, mellan de professionella yrkesmänniskorna och de älskande amatörerna. Mellan fin- och populärkultur. Mellan stora institutioner och små oberoende organisationer.

Allt det där är önskvärt, eftersträvansvärt och berömvärt. Det är det där som beskrivs i alla kulturpolitiska propåer och målsättningar. Jag söker efter dem. Googlar, bläddrar i tidskriftsarkiven, hör mig för, och hittar massor. Massor av goda intentioner och döda projekt.

Vad är det som gör att Operaverkstan på Malmö Opera i över tio års tid har hållit ett samarbete igång med lilla Drömmarnas Hus, barn- och ungdomskulturhuset på Rosengård, i samma stad? Vad är det som gör de här två, till synes mycket aparta organisationerna, till de bästa av vänner?

Rummet är nästan overkligt stort, det är det första som slår henne. Det andra är att det där obehagliga knipet i magen har kommit tillbaks. Det har plågat henne ett par dagar och det är inte bara för att det snart är premiär och över hundra artister – de flesta av dem debutanter – ska fylla den nybyggda scenen i Rosengårds ishall med dans, sång och teater i föreställningen *Malmö Brinner*. Inte heller är det de tusentals i publiken. Premiärnerver är en sak – det hör till. Snarare är det tankarna på den där olycksaliga och fräcka rififi-kuppen mot Rosengårds Centrum härom natten som spökar.

Lotta Lundgren drar den svarta luggen ur ögonen och lyfter blicken mot ishallstaket högt där uppe. ”Skulle någon kunna ta sig in den vägen?”, ”Borde man rent av vakta här på nätterna?”. Hon slår ifrån sig de dumma tankarna.

Däruppe, under det välvda taket, hänger alla strålkastare man jobbat med att rikta under dagen, och mitt på ishallsgolvet står det fina ljusbordet. Och den gigantiska ljudanläggningen. Och allt har Lotta lånat av Operaverkstan med ett löfte om att det inte ska finnas en repa på prylarna när de lämnas tillbaks. Men så var det den där rififi-kuppen då. Det är inte konstigt att Lotta har lite ont i magen ikväll.

Föreställningen som är på väg mot premiär är *Malmö Brinner*. Den första i en rad där Operaverkstan och Drömmarnas Hus samarbetat. Ett samarbete som genom åren kommer att utvecklas och ta många former. Och som egentligen hade inletts flera år tidigare.

År 1997 flyttade Liza Fry tillbaks till Skåne och Lund. Efter några år i Paris på teaterskolan Lecoq och en omtumlande frilanstillvaro i Stockholm hade hon styrt kosan hem till Skåne. Som nybliven mamma hade det känts skönt att flytta från en hysterisk och osäker arbetsmarknad i Stockholm, men nu funderar hon på vad hon egentligen gjort; Vad fanns det för henne här nere?

– Jag tror att jag hörde av mig till alla som på något vis höll på med teater i någon form, och Drömmarnas Hus var en av de första som var intresserade och jag var väldigt imponerad av hur de kunde vara så superseriösa och lustfyllda samtidigt. Tyvärr funkade det inte för mig som ensamstående småbarnsmorsa just då, men vi skulle ju ses igen.

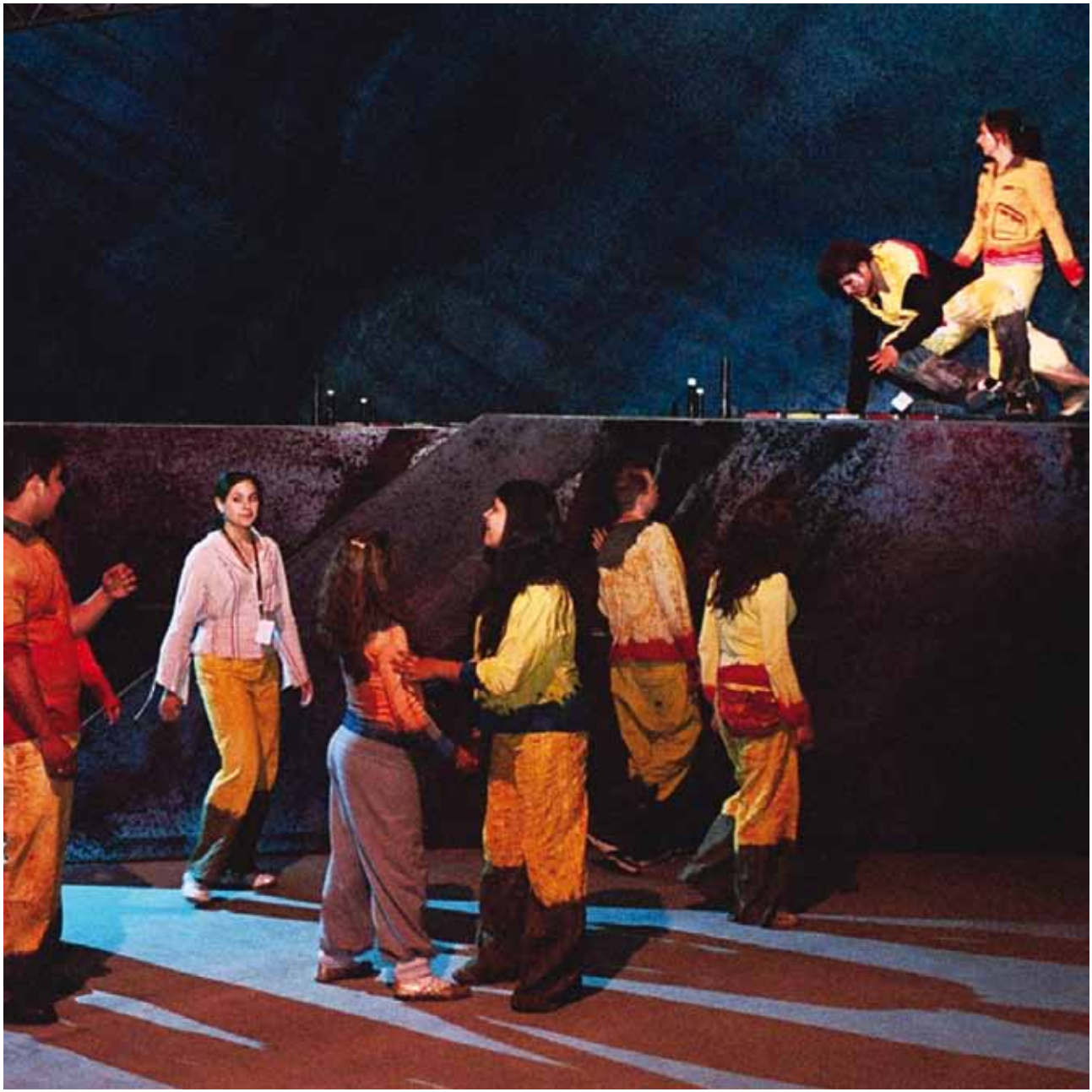
En annan som fastnat för Liza var Malmö Operas dåvarande chef Philip Zandén som rekommenderade henne för Maria Sundqvist, chef för den nyinrättade Operaverkstan med barn- och ungdomsopera på programmet. Och Maria minns mycket väl det första mötet med Liza:
– Det var en turbulent tid när hon dök upp. Jag hade satt upp de två första delarna i en triptyk men hade problem att fylla rollerna i den tredje och stod i valet och kvalet att lägga ner produktionen när jag plötsligt fick fatt i en lämplig sångare, och så en korist och så den där Liza som Philip talade så varmt om.

Maria och Liza fann varandra direkt.

– Det fanns så mycket vilja och lust i henne. Hon ville utforska allt och var beredd att pröva det mesta. Man kan säga att slumpen spelade sitt spel på ett ovanligt lyckat sätt den gången; jag fick göra min föreställning *Kråkan svart som bläck*, och på köpet lärde jag känna Liza och så småningom Drömmarnas Hus…

Operaverkstan hade startat genom en donation från Sparbanksstiftelsen Skåne. Sedan 2006 är verksamheten permanentad som en egen sektion av Malmö Opera, med egen ledning och ett väl definierat uppdrag att utveckla konstarten och spela för en yngre publik. Redan från starten var Operaverkstans signum ett öppet och forskande arbetssätt med samarbeten med andra grupper, organisationer och institutioner som ett högst medvetet val.

Redan året efter dök det upp ett nytt jobberbjudande från Drömmarnas Hus. Och den här gången var det mer i fas med Lizas livssituation och hon började jobba som teaterpedagog och skådespelare, och så småningom konstnärlig ledare, på Drömmarnas Hus.

Den som aldrig besökt Drömmarnas Hus i Malmös mest omtalade och mytomspunna bostadsområde Rosengård blir garanterat förvånad. I en bedårande liten park mellan miljonprogramskomplexen, ishallen och köpcentrat ligger en lika bedårande gammal herrgård som en gång ägdes av familjen Kockum och som idag rymmer Drömmarnas Hus verksamhet. Även den som varit här tidigare blir förresten också alltid förvånad; det verkar alltid vara ny verksamhet på gång i huset och dess flygel. I grunden är Drömmarnas Hus ett barn- och ungdomskulturhus som startades av en handfull energiska teatermänniskor i början av 90-talet. Men sedan dess har man drivit en verksamhet som innehållit allt från kulturverkstäder för de allra yngsta till yrkesutbildning för vuxna långtidsarbetslösa och sociala projekt för unga som kommit på kant med samhället eller miljöprojekt som engagerat skolor runt om i hela Skåne. Men som en röd tråd genom verksamheten och genom åren har alltid skapande och de stora kulturupplevelserna löpt. Som förändringsfaktorer, för individen och för samhället.

Den där sommaren 2004 var stämningen överhettad i Malmö. Nästan varje morgon när man slog upp tidningen kunde man läsa om oroligheter, upplopp och stenkastning, inte minst på Rosengård. I det gamla herrgårdsköket på Drömmarnas Hus pratade man mycket om vad som hände. Var det den här självbilden man skulle leva med som malmöbo? Vad tänkte alla barn som fick veta att de bodde i livsfarliga getton? Och var tog all glädje, lust och liv vägen i mediabruset? Man kände att det var dags att kraftsamla för att visa att det kan brinna på mer än ett vis, visa också hoppet och framtidstron. Man ville starta ett långsiktigt förändringsarbete för att engagera stadens eldsjälar; barn, unga och vuxna. Och avstampet skulle vara en jättelik multiföreställning som ingen skulle kunna missa.

Föreställningen fick namnet *Malmö Brinner* och hundratals ungdomar från hela Malmö engagerades för att tillsammans med professionella skådespelare, musiker, dansare, kostymörer och scenografer sätta upp föreställningen i Rosengårds ishall. Regiuppdraget gick till Liza Fry och hennes kollega Niclas Sandström.

– Ärligt talat var jag rätt skraj, visst hade jag regisserat en del mindre saker men ingenting som liknade det här. Varken i form eller storlek. Men Lotta Lundgren peppade oss stenhårt och hon verkar ha en märklig förmåga att se när man är mogen en ny uppgift långt innan man anar det själv.

Till projektet knöt man Maria Sundqvist på Operaverkstan. Hon skulle, med sin rutin och erfarenhet, fungera som bollplank för Liza och Niclas. Och hon kommer ihåg att deras möte till att börja med var mycket ”hands on”.

– Vi satte oss ned med penna och papper och gick igenom steg för steg hur man skriver en produktionsplan, i vilken ordning det ena och det andra måste ske och hur man strukturerar det metodiska arbetet fram mot en premiär.

En yttre och väl beprövad struktur för arbetet tog sin form. Men Maria fungerade också som en slags regikonsult under arbetet. Hon besökte repetitioner och regissörsduon kunde prata med henne när de stötte på ett problem eller behövde ett rutinerat öga. Och för Maria var det ren lust att följa arbetet.

– Mina egna första teaterupplevelser är ju från Vår Teater – barnteaterverksamheten i Stockholm. Det jag som barn fick vara med om där finns som en ständig klangbotten i allt jag gör och jag kände så tydliga paralleller i projektet *Malmö Brinner*. Det var en självklarhet att jag ville hjälpa till med det jag kunde. Dessutom är det alltid en ynnest att få vara med och se en föreställning växa fram. Har man en gång gjort det är det som ett gift.

Maria poängterar också det konstnärliga samtalets betydelse. Trots att Drömmarnas Hus och Operaverkstan på många vis är väldigt olika organisationer är den konstnärliga processen densamma. Och att se andras föreställningar, ha många samtalspartners, byta roller och ständigt utmana den egna blicken genom att släppa in andra människor i de skapande processerna, är avgörande för att inte den egna utvecklingen – och för den delen, konstartens – ska stagnera och bli förutsägbar. Eller bara tråkig.

Genom åren har det blivit många gemensama projekt, men också många långa promenader och samtal om konsten och skapandets villkor.

En av många unga som fått skörda frukterna av det samarbetet mellan Drömmarnas Hus och Operaverkstan är Hany Hourieh. Idag är han arton år, på väg ut från gymnasiets estetiska program och som så många artonåringar upptagen av funderingar om vilken livsbana han ska välja. Den första frågan är om han ska söka scenskolan direkt efter gymnasiet eller ta ett sabbatsår och jobba med något helt annat. För att han ska syssla med kultur och media är det ingen tvekan om.

”Ahhhhhhh… boom… krasch!”
Med full kraft dänger hon stolen i väggen och missar med några millimeter att kapa benen av de andra ungdomarna som kastar sig åt sidan och skräckslagna tar skydd i hörnen. Hennes utbrott kommer lika oväntat som kraftfullt och vi ser oss om efter möjliga flyktvägar ut ur det här klaustrofobiska rummet. Bara en ung man sitter lugnt tillbakalutad kvar och iakttar skådespelet med lika delar intresse och förakt.

Det är avgångsklassen på Heleneholmsskolan i Malmö som avslutar ett fem veckor långt teaterpass med att sätta upp skotten Jeremy Wellers pjäs *Mad*. En intensiv text med ursprung i en fyra dagar lång audition där Wellers sökte människor med egna erfarenheter av psykisk sjukdom. Den lugne mannen på stolen är Hany Hourieh som spelar den återvändande soldaten (som i föreställningen fått låna Hanys namn). Hans spel är tillbakahållet och kontrollerat, nästan passivt väntar han på sin tur, följer spelet med en vakande, avvaktande blick. Inte för än i mitten av andra akten tar han till orda på riktigt, med spända käkar och i en iskall, rationell prosa vecklar han bit för bit upp sin historia; en historia om krigets och våldets vansinne och vad det kan göra med en människa. Det är starkt och gripande och smärtsamt och mycket, mycket bra.

Ett par veckor tidigare har jag träffat Hany på Rosengårds Centrum och fått en inbjudan till elevföreställningen. Jag hade föreslagit en fika men Hany kör ett stenhårt kost- och träningsprogram där det inte finns något utrymme för bullar så det fick bli biblioteket i stället.

– Jag var överviktig hela min barndom och för ett år sedan bestämde jag mig för att göra någonting åt det och började träna och bestämde mig för att bara äta riktig mat och på bestämda tider. Det var för 27 kilo sedan.

Idag är Hany 18 år och lika påtagligt stilig som vänlig och verserad. Han har bott på Rosengård större delen av sitt liv och har både bosniskt och syriskt påbrå. Hans mamma hävdar att just den mixen ger ovanligt snälla barn. På

Drömmarnas Hus har han tillbringat en hel del tid ända sedan han som 9-åring började i en av Ing-Britt Melins skrivarverkstäder. Det är många som sökt sig in, undan ruskvädret där ute, men vi hittar ett lugnt och ostört hörn i biblioteket där vi slår oss ner och jag funderar lite på hur det kommer sig att han valt en teaterutbildning.

– Om jag skulle nämna tre saker som spelat störst roll så är det Drömmarnas Hus där man alltid fått plats och större och större roller och mer ansvar, sedan Satellitskolan (numer Humfryskolan) där jag gick i grundskolan och där man jobbar mycket med video och bild och sådant. Och sist, men inte minst, mina föräldrar som alltid stöttat och pushat mig att göra sådant jag är intresserad av.

Han berättar att han själv tvekade när han skulle välja inriktning till gymnasiet: ”Var det ändå inte lättsinnigt att välja ett estetiskt program? Borde han inte välja en ekonomiutbildning?” Men föräldrarna övertalade honom att han skulle välja något han verkligen brann för. Och han har inte ångrat sig. Förutom skolan är han också engagerad i redaktionen för Rosengårds alternativa web-tidning Mitt Område och i Drömmarnas Hus olika teaterprojekt.

– Vi har just kommit hem från Hamburg där vi i Drömmarnas Hus gjorde en föreställning tillsammans med en tysk grupp som vi först spelade i Hamburg och sedan i Malmö på Operaverkstan.

Hany minns första gången han stod på Malmö Operas scen, den gången var det inte på Operaverkstan utan på stora scenen i föreställningen *Trollguld* 2009. Tillsammans med Malmö Operaorkester och solister och ett nittiotal andra ungdomar från Drömmarnas Hus, Heleneholmsskolan, Malmö kulturskola och Malmö Operas egen barnkör gjorde de en stor föreställning inför fullsatta salonger på en av Skandinaviens största teaterscener.

– Jag ska villigt erkänna att det snurrade till i skallen när ridån gick upp på premiären. Innan hade det mest varit koncentration på att repetera med gruppen på Rosengård och sedan att få allt att sitta ihop när vi kom till operans scen, men nu slog det en helt plötsligt hur stort det egentligen var…

Har hans eget förhållande till opera, och scenkonst, förändrats när han själv har jobbat på scenen? Hany skrattar lite generat:

– Ärligt talat kunde jag bli ganska uttråkad av teater tidigare. Jag såg massvis av film, men hade svårt att koncentrera mig på teater. Allt det där har blivit annorlunda nu när man vet hur processerna är. Jag försöker se så mycket jag kan. Mest teater, så klart, men gärna opera och dans också.

”En logistisk mardröm”, kallar Maria Sundqvist arbetet med *Trollguld*. Så många barn och ungdomar som skulle transporteras, repetera, utfodras och helst utan att riva teatern eller ge de yrkesverksamma sångarna och musikerna magsår. Men hon menar att det finns en absolut kvalitet i att samarbeten och i att släppa in oslipade diamanter i produktionerna. Men att det ställer speciella krav på den egna organisationen och de som befolkar den.

– Man utmanar varandra och varandras arbetssätt och det är ohyggligt viktigt att man är trygg i sin egen verksamhet om man ska kunna göra det på ett bra sätt; man får det ju nämligen inte alltid som man själv vill, och det är otroligt bra och nyttigt att bli ifrågasatt ibland i stället för att bara bli bekräftad.

Och även om det ligger i sakens natur att resultatet blir annorlunda med externa medverkande är det viktigt att man vet vart man är på väg i ett större perspektiv och att man aldrig kompromissar med de egna konstnärliga ambitionerna.

Ett problem som ofta kan sätta käppar i hjulen även om intentionerna är goda och alla andra förutsättningar finns är tidshorisonten. Större institutioner som Malmö Opera jobbar av nödvändighet mycket långsiktigt och vet ofta flera år i förväg vilka produktioner man ska sätta upp, medan mindre oberoende institutioner och fria grupper som Drömmarnas Hus ständigt söker förnyad finansiering för sin verksamhet – inte sällan år för år.

– Vi har ett privilegium på Operaverkstan att få jobba med lite kortare tidshorisonter än resten av organisationen; det är en nödvändighet för att vi ska kunna samarbeta på det sätt vi gör och vill. Å andra sidan betyder det att vi ibland inte kan utnyttja operans alla faciliteter som ju också är uppbokade långt i förväg.

Lotta Lundgren på Drömmarnas Hus har å sin sida jobbat medvetet för att hitta finansiering som medger längre projekt och stabilare organisation.

– Vi har trots allt funnits i 20 år och även om verksamheten förändras över tid är basen barn- och ungdomskultur och det är viktigt för skolor och andra vi samarbetar med att de vet att vi finns som partner år till år. Vi försöker att ha minst tre års framförhållning, och jag tror att det är en av förutsättningarna för bra samarbeten att man kan skapa någon slags kontinuitet.

Å andra sidan ger det kortare perspektivet en möjlighet att gripa tillfällen när de ges och att reagera på aktuella frågor och snabbt möta behov där de uppstår.

David Johansson är producent på Operaverkstan. Ann-Marie Erixson projektledare på Drömmarnas Hus. Och de är viktigare för relationen mellan de båda institutionerna än man i förstone kan ana. Det är deras silicontub som ser till att friktionen mellan två olika organisationer och kulturer hålls på en hanterbar nivå. ”Lösningsfokusering” är ordet de själva använder.

– För mig är det rätt självklart att det är Ann-Marie jag ringer, vi har lite av samma position och funktion, säger David.

Även om han i samma andetag påpekar att Ann-Marie nog har ett större mandat att fatta snabba egna beslut. För honom handlar det om att bereda, föreslå och få dem förankrade i operans organisation. På Drömmarnas Hus kan det vara lite kortare puckar.

Fast relationen mellan Drömmarnas Hus och Operaverkstan är i stort och smått och det är inte alltid lätt att bena ut vem som initierade vad eller att veta vad ett samarbete ska leda till i slutändan.

– Det är ju runt de större produktionerna det är viktigast att hitta bra former. Det är många människor inblandade och det sista vi vill är att folk efteråt ska säga att ”de där vill vi inte ha in i huset igen”, menar Ann-Marie.

Och metoden är att vara extremt noga med att visa respekt för den miljö och kultur man kommer till. Och ibland kan det vara svårare än man kan tro. När Drömmarnas Hus gästproducerade *Allt du äger är mitt* på Operaverkstan var en av de första sakerna man förväntades göra ett exakt schema för repetitionstider. Självklart på en professionell teater och arbetsplats, men en anomali i Drömmarnas Hus arbetsmetod där processen är lika viktig som resultatet och man aldrig kan veta vad som händer under resans gång.

– Vi fick planera efter ett worst case-scenario och sedan justera våra scheman allt eftersom katastroferna inte inträffade.

För det gjorde de inte, trots att många förutsättningar fanns. Bland annat valde Drömmarnas Hus att bygga om foajén till spelplats. Och eftersom 150 barn, tre gånger om dagen, mitt i skitigaste november skulle besöka föreställningen fick man försöka komma på en annan lösning för att ta hand om vinterkläder och skitiga stövlar.

– Vi tänkte att vi kunde lösa det med att hyra ett par byggbodar som garderober, men det var inte så enkelt som vi trodde, minns Ann-Marie.

För frågan var vem som egentligen ägde marken utanför, och behövde man byggnadstillstånd, och var man i vägen för transporter och vad skulle folk på Operan säga om lösningen. David och Ann-Marie samverkade för att få alla tillstånd och godkännanden i expressfart och allt löste sig till det bästa till slut. Och David vill till och med mena att Drömmarnas Hus' okonventionella inställning till lokalerna och hur de kan användas har lärt honom en hel del.

– Kommer du ihåg den lilla balkongen för ljus och ljud som inte hade använts på evigheter och som ni propsade på att få ta upp, frågar han Ann-Marie?

Balkongen hade för länge sedan dömts ut, av någon orsak som ingen längre kom ihåg, och förvandlats till lagerutrymme. Drömmarnas Hus propsade på att få använda den och skruvade bort glaset och monterade en stege. Davids enda krav var att allt skulle återställas i exakt samma skick som innan. Exakt.

– Vet du vad, vi har inte skruvat tillbaks glaset än. Balkongen fungerar alldeles utmärkt, skrattar David.

Men vad är det då, ur en producents perspektiv, som gör att man fortsätter att samarbeta, år efter år, i stort och i smått?

David menar att det i botten finns en samsyn om kulturens roll för den unga människan, och att den är en absolut förutsättning. Och att den här samsynen visar sig i hur man arbetar, och vilken inställning man har till de barn och ungdomar som ska medverka i produktionerna.

– När Drömmarnas Hus' barn har medverkat i våra produktioner har de alltid kommit hit i sällskap med pedagoger som de känner och har tränat och repeterat med.

En annan orsak, påpekar Ann-Marie, är att man som organisationer är så oberoende av varandra.

– Vi går vår väg, Operaverkstan sin och ibland händer det att vi kan mötas i gemensamma projekt. Det låter enkelt men mellan oss handlar det inte om att samarbeta i första hand, det handlar om att vi har en relation som leder till samarbeten.

En tredje orsak skulle möjligen kunna vara pengar. Eller snarare brist på pengar. Drömmarnas Hus och Operaverkstan har aldrig sökt gemensam finansiering för något projekt. I stället är det den som är huvudman för projektet som står för huvudfinansieringen och sedan pratar man ihop sig om att lösa resten. En formel som nog fler borde pröva, för går man till läggen hittar man en förskräckande rad ambitiösa kultursamarbetsprojekt som tagit slut exakt när den gemensamma kassan gjort det.

Men hur ser då finansiärerna på den typ av oformaliserade, men kontinuerliga och emellanåt intensiva samarbeten som Operaverkstan och Drömmarnas Hus har. Jag stämmer träff med en av de viktigaste: Region Skånes kulturchef Chris Marschall.

Jag är lite sen och begår minst ett par grava trafikbrott på väg till kaféet i centrala Malmö där vi stämt träff. Jag hinner i tid och det är tur för kulturchefen kommer inte på minuten. Hon kommer på sekunden. Jag får min Macciato, Chris nöjer sig med vatten och vi slår oss ner vid ett bord på övervåningen.

Chris Marschall har varit med om hela utvecklingen sedan 1999, i den administrativa enhet vi vant oss att kalla Region Skåne. Hon satt till och med i grupperna som beredde kulturfrågorna inför experimentet med en storregion i Sydsverige. Efter tio år med Landskrona som bas har man precis flyttat till Malmö och det postindustriella området runt de gamla torrdockorna i hamnen där ett kluster av kultur- och mediaföretag etablerat sig i högskolans närhet.

– ”Samarbeten”, ”samverkan”, ”samordning”…
Jag tror att jag talar för alla mina medarbetare när jag säger att det nog inte finns en dragning, ett möte eller samtal där vi inte betonar de där ordens betydelse. De genomsyrar regionens syn på hur kulturlivet ska jobba.

Chris lutar sig fram över bordet som om hon vill vara säker på att jag riktigt förstår vad hon säger. Region Skåne har just tagit ett nytt kulturpolitiskt program och missionen nu är att få alla att förstå att det inte är en samling ord i ett dokument utan en verklighet man har att förhålla sig till.

– Vi gör alltid en ”uppdragsöverenskommelse” när vi är med och finansierar verksamhet och när vi formulerar den är vi speciellt noga med att stryka under att de som får finansiering också måste se sig som en resurs för andra.

Och det gäller inte minst barn- och ungdomskulturen som alltid beskrivs som ett prioriterat område. Inte bara i regionens statuter utan även i kommunernas, statens, kulturfondernas och stipendieutdelarnas. Så har det varit i trettio år men frågan är om ambitionerna fullt ut tagit sig från de kulturpolitiska programmen till den verkliga praktiken. Bläddra man igenom institutionernas program och utbudskataloger kan man misstänka att det inte är så.

– Den som hade hoppats på ett mångsidigt dokument med många ord och mycket luft när vi formulerade vårt kulturpolitiska program är nog besviken. Det här är ett klart och tydligt program där samverkan och barnkultur är två mycket tydliga prioriteringar.

Ett motiv för en finansiär att uppmuntra samverkan och samordning är givetvis att krama ut så mycket kultur som möjligt ur varje enskild kulturkrona, men hon menar att det finns ytterligare, och kanske ännu viktigare, anledningar att stimulera samverkan. Hon berättar att Region Skåne allt oftare efterfrågas som en slags mäklare; som skapare av plattformar för möten mellan olika kulturutövare. Men också för möten över gränserna mellan kultur, forskning, näringsliv, media…

– Visst finns det poänger med att samla till exempel alla bibliotekarier i regionen, men dynamiken och de mest spännande mötena är oftast när människor med helt olika bakgrund och erfarenheter möts.

Som ett ungdomskulturhus och ett operahus kanske.

Det är förvisso tjugo år sedan stadsvetaren Lisbeth Lindeborg publicerade sin departementsrapport ”Kultur som lokaliseringsfaktor” där hon lanserade tanken att kulturetableringar fungera som motorer i samhällsutvecklingen. Även om senare forskning har gett en mer komplex – och ibland motsägelsefull – bild, kan man inte underskatta betydelsen av det tidiga nittiotalets debatt om kulturlivets samhällsnytta och lönsamhet. Idag är det få initierade som ifrågasätter att kultursatsningar kan ha stor betydelse för städers och regioners utveckling och transformation.

– Idag är Skåne en region med mycket driv och kulturlivet är en vital del av det här ”drivet”. Jag menar att kulturlivets primära roll förvisso inte är att vara ”lönsam” i betydelse att den ska generera pengar, utan snarare att den ska vara lönsam i betydelsen att den ska ge mervärde till enskilda människors liv, till samhällsdebatten och demokratin. Men genom att göra det, gör den också regionen till en attraktiv plats att leva och verka i.

I en gammal industrilokal i malmöstadsdelen Seved tränar Christofer Remberger, Ida Stenman och Josefin Karlsson ett jongleringsnummer. Käglorna flyger genom luften, de klättrar på och lyfter varandra. Plockar in ytterligare några käglor och ökar tempot. Numret byggs upp från halsbrytande svårt, till spektakulärt, till... omöjligt. Det är en vanlig torsdagseftermiddag i Karavanen, ett litet kulturhus där Cirkus Saga och andra nycirkus- och gatuartister tränar och uppträder. I kulisserna finns delar av scenografin från helgens föreställningar undanstuvade; ett trumset, madrasser, rep, eldslukarutrustning, makabra kostymer och allehanda cirkusbråte. Ett tjugotal artister från Malmö och Europa delade scen i kabarén *Last Wish*.

– Det var fantastiskt roliga föreställningar att spela och nu repeterar vi två veckor och sedan kommer nya gästartister resande hit och så kör vi några föreställningar till med dem.

Cirkus Saga är ett exempel på hur samverkan mellan två kulturaktörer kan yngla av sig i nya samarbeten och skapa nya konstellationer. Ida och Josefin har emellanåt jobbat på Drömmarnas Hus som ledare för kvällsverksamhet med akrobatgrupper. När Drömmarnas Hus 2008 satte upp sagoföreställningen *Väsen* medverkade såväl de som akrobatgrupperna i föreställningen som mörka varelser från underjorden. Och det var här Maria Sundqvist upptäckte dem. Sedan dess har Ida, Josefin och Christofer (och deras akrobatgrupper från Drömmarnas Hus) varit med i såväl *Trollguld* på Malmö Opera som *Mästersångaren* som spelades på friluftsteatern i Pildamsparken 2010.

– Den första föreställningen på Operan var lite knepig, vi repeterade med barnen ute på Rosengård och kom inte till operan förrän det var dags för genomdrag. Våra ungar har ju aldrig varit på operan och det var en helt annan sak att repetera där med massor av folk och en stor apparat, så vi slet rätt hårt för att få det att fungera, säger Ida.

Och Christofer berättar att det är skillnad på hur olika barn fungerar:

– Ungarna på Drömmarnas Hus är speciella, de har hur mycket energi som helst och vill helst inte stå på led men är otroligt koncentrerade och ihärdiga när de tränar individuellt.

Han jämför med andra grupper han tränar där det krävs så mycket mer av instruktion och direkt bekräftelse.

– Efter ett sådant pass kan man vara totalt tömd på energi men när vi tränar på Drömmarnas Hus får man använda sin energi i början för att samla alla och få igång träningen. Sedan går det av sig självt.

Inför arbetet med *Mästersångaren* var de bättre förberedda och visste vad som fungerade och inte. Josefin förklarar:

– Liza som regisserade kom tidigt och berättade om förställningen på ett sätt som bara hon kan och vi varvade vår träning med att titta på föreställningsrepetitioner. Barnen fick se hur den växte fram och var mer delaktiga i hela processen. Bra för dem och bra för resultatet.

Att samarbeta med Drömmarnas Hus och Operaverkstan har betytt mycket för Cirkus Saga. Man har breddat sitt nätverk i Malmö och växt och blivit en starkare aktör som kan samverka i stort och smått med andra kulturutövare i stan.

Ida, Josefine och Nopa ska återgå till repetitionerna och jag sneddar över det schackrutiga golvet på väg ut. Det påminner om ett golv jag sett i en föreställning för ett par år sedan. Det är arvegods från Drömmarnas Hus scenografi till *Allt du äger är mitt* på Operverkstans scen.

Jag tar en frukost med David Johansson och Lars Fembro på ett kafé intill operahuset. Repetitionerna av Tove Janssons *Troll i kulisserna* har just gått in i det där spännande stadiet när scenerna ska fogas samman, övergångarna slipas, kostymerna prövas ut och scenografi och rekvisita går från markeringar och symboliska objekt till ”the real stuff”. Lars är skådespelare och kulturpedagog och tillsammans med Maria Sundqvist och David, kärnan i Operaverkstan. Lars har jobbat mycket med att introducera föreställningar, operakonsten och själva huset för den unga publiken. Inte sällan möter han dem redan i foajen. I kostym och karaktär blir han länken mellan världen utanför och den värld som möter barnen på scenen. Och lika viktigt är det att presentera Operaverkstan för de vuxna; lärare, pedagoger, föräldrar. Man är noga med att påpeka att man inte gör opera för morgondagens operapublik – man gör opera för dagens publik.

– När jag berättar om Operaverkstan brukar jag säga att vi är som en slags fri grupp men med en stor institution i ryggen. Att vi har en större flexibilitet än resten av operan är inte bara en förutsättning för att vi ska kunna samarbeta med skolorna och de fria institutionerna, det är också ett mandat vi har från våra huvudmän.

Vi pratar om hur ofta samarbeten kan stanna vid en enda produktion. Vad det egentligen är som gör att ett samarbete överlever den första dejten, vad som ger mersmak och leder vidare.

– Om vi talar om vårt samarbete med just Drömmarnas Hus så tror jag att en avgörande faktor är att vi har samma höga konstnärliga ambitioner. Det finns en seriositet och ett allvar inför uppgiften hos deras pedagoger som vi imponeras av, menar David.

De berättar om uppsättningen av *Trollguld*, när ungdomar från Drömmarnas Hus’ dramagrupper skulle spela väktare. Det var inte de största rollerna, det var mycket väntan mellan scenerna men alla gick in för arbetet med liv och lust.

– Mathias Berglund som repeterade med Drömmarnas Hus ungdomar både i *Trollguld* och *Mästersångaren* har en fantastisk förmåga att engagera. Det är den där kombinationen av att ta uppdraget på allvar och samtidigt jobba med det lustfyllda i skapandet, säger Lars.

Mathias Berglund kommer mycket väl ihåg hur det var när han började rekrytera ungdomar till *Trollguld* och han skrattar igenkännande när det där med tidshorisonten kommer på tal. När operans kostymateljéer satt redo att börja sy och frågade efter ungdomarnas mått hade han knapp börjat rekryteringen. Men han berättar också att när han väl hittat rätt ungdomar var han extremt noga med att påpeka att det var ett viktigt och allvarligt uppdrag.

– Och det var jätteviktigt att Lars Fembro kom ut till oss och berättade om visionerna för föreställningen. Det visade våra ungdomar att de var viktiga för föreställningens helhet även om de inte hade några huvudroller.

På Drömmarnas Hus är de sociala processerna ofta lika viktiga som de konstnärliga. Kreativiteten används inte bara för att skapa fantastiska föreställningar utan också för att stärka individerna. De konstnärliga gestaltningarna – oavsett om det handlar om text, bild, dans eller drama – handlar om att ge barnen verktyg att uttrycka sig. Deras erfarenheter och tankar spelar roll och är betydelsefulla.

– Därför är det normala hos oss att allt skapande sker i själva processen, det är en arbetsmetod som vi utvecklat under lång tid, inte minst i samarbete med skolorna. Men i jobbet med Operaverkstan har jag lärt mig att våga vara lite mer förberedd och planerad, utan att behöva tappa den kreativa processen på golvet.

Just nu jobbar Matthias med projektet *Drömkören*. Och nej, det är inte någon stadskampsprogram på TV4, snarare tvärt om. Runt om i Malmö repeterar skolor till vad som ska bli en enda gigantisk mastodontkör av barn från stad och land, villakvarter och miljonprojekt.

Jag slår följe med Lars och David till repetitionerna på operan. David slår fast att en förutsättning för en lång relation är att båda parter har något att vinna. Att det aldrig fungerar när någon bara vill använda operans resurser för sina egna syften och mål.

– Och med Drömmarnas Hus delar vi den bestämda övertygelsen om att kultur kan göra verklig skillnad för en ung människa och förändra hennes liv på allvar.

”De som ej hava aktning för det barnsliga, de hava en kall själ och tala fåfängt om höga och magnifika ting…”.

Citatet, av Carl Jonas Love Almqvist, används ofta och gärna på Operaverkstan. Det fanns med i deras allra första uppsättning Stadsmusikanterna och har blivit något av ett valspråk. Man tar barnen, och det barnsliga, på högsta allvar.

Inne på operan vandrar Mumintrollet (utan huvud) över scenen, en åskmaskin flyttas, repetitören letar en batterilampa att fästa på pärmen med partituret och Maria Sundqvist går igenom vad man ska göra fram till lunch:
– Vi ska köra rätt igenom så gott det går. Vi stoppar bara om det verkligen behövs och jag vill att ni koncentrerar er speciellt på varandra idag. Lyssna och reagera…

Att följa en teaterrepetition från läktaren är mer lärorikt än man i förstone kan tro. Det är ett litet mikrokosmos där nere med allt vad som kan finnas av sociala relationer, kreativa processer, hierarkiska problem, kollektiva kriser, praktiska lösningar och pragmatiska kompromisser. Och massor av lek och lust.

När Maria blåser av för lunch har många frågetecken rätats ut och andra uppstått. Precis som det ska. Jag är nyfiken på när Maria förstod att samarbetet mellan Operaverkstan och Drömmarnas Hus var mer än några slumpvisa, lyckliga sammanstötningar.

– Ska jag vara ärlig var det nog inte förrän Lotta Lundgren och jag var på samma konferens om barnkultur härom året och folk pratade om just sådana tillfälliga förbindelser som vi insåg att vi faktiskt har samarbetat i så många år och i så många former.

Och kanske är det en del av hemligheten; samarbetet har växt fram på sina egna villkor och med respekt för varandras drivkrafter och agendor. Men i retroperspektivets sökljus kan man ändå hitta en speciell vinter då relationen fördjupades och samarbetet tog ett nytt steg.

Dubbelföreställningarna *Allt du äger är mitt* (Drömmarnas Hus) och *Trollguld* (Operaverkstan) avlöste varandra vintern 2009–2010. Föreställningarna tangerade inte bara varandra tematiskt; Drömmarnas Hus föreställning samproducerades och spelades också på Operaverkstans scen och i *Trollguld* på operans stora scen medverkade barn och ungdomar från Drömmarnas Hus' akrobat- och dramagrupper. Liza Fry regisserade *Allt du äger är mitt* och hon kommer väl ihåg hur Maria hade bjudit in hela operahuset för att presentera inhysningarna från Rosengård med orden: "Jag är så glad att få hälsa våra allra bästa vänner välkomna hit!"

– Med ett sådant mottagande kan det ju bara gå bra. Vi var givetvis beredda på en och annan kulturkonflikt när det stormar in en massa energifyllda ungdomar på någons arbetsplats, men mottagandet var så bra.

Delar av Drömmarnas Hus' produktionsteam flyttade in på Operaverkstan när repetitionerna av den egna föreställningen tog fart, och samtidigt jobbade andra på Rosengård med träning och repetitioner för att medverka i operans föreställning på stora scenen. Maria menar att förspelet till det här samarbetet kom redan ett par säsonger tidigare när Drömmarnas Hus planerade för en stor föreställning på Moriska Paviljongen i Folkets Park.

– De hade temat klart för sig; det skulle handla om miljöfrågor. Jag hade just gjort en liten gestaltning på det temat med en "Bäckahäst" och Liza och jag började prata om sagoväsen i allmänhet och den skånska mytologin i synnerhet. Kunde man använda sig av den världen?

Bäckahästen är ett väsen ur den skånska folktron. Till hälften häst, till hälften rovdjur lockade den barn i drunkningsdöden genom att lura dem att rida på dess rygg. Liza tog med sig tankarna hem och tillsammans med sina kollegor spann hon vidare på en idé som befolkades av gamla sagoväsen från förr som återvänt till vår tid för att se hur vi handskas med vår miljö och vår natur. Johan Blomgren förvandlade tankarna till ett manus.

Historien processades vidare och temat följde med i Drömmarnas Hus' pedagogiska arbetet på skolor runt om i Skåne. Historier om vår tids älvor, knytt, troll och allskön mytologiska väsen formades. Eftersom Drömmarnas Hus just börjat arbeta med utomhuspedagogik i det stora naturområdet Fulltofta mitt i Skåne blev det naturligt att ta med sig tematiken dit. I skogsgläntorna var det lätt att spinna vidare på berättelser om naturens alla väsen och låta dem möta samtidens väsen från fantasy-litteraturen, manga-kulturen och Harry Potter-böckerna. Och från skogarna runt Fulltofta bärgades också en hel del av den scenografi som skulle förvandla Moriska paviljongen i Folkets Park i Malmö till spelplatsen för multiföreställningen *Väsen*. En föreställning som sågs av nästan 7 000 barn och vuxna. Bland de vuxna fanns självklart Maria, Lars och David från Operaverkstan.

– Det är svårt att säga när det ena samarbetet slutar och när det andra tar vid, menar Liza Fry. Det är mer som ett kontinuerligt samtal; ibland om allmänna saker runt de kreativa processerna och skapandes villkor, ibland väldigt konkret och handfast.

Som när Lars Fembro och David Johansson varit i Amsterdam och lärt sig improvisationsmetoder för operaproduktion. Då är det pedagoger och personal på Drömmarnas Hus som är de första att få pröva på. Eller när Jacob i operans barnkör råkar komma i målbrottet mitt under en repetitionsperiod, då ansluter han till Drömmarnas Hus dramagrupp och börjar repetera rollen som "väktare" i stället. Eller när Drömmarnas Hus och deras tyska samarbetsgrupp spelar i Malmö, då är det på Operaverkstans scen.

Sommarvädret har inte visat sig från sin bästa sida den senaste veckan. Eller rättare sagt: den krassa sanningen att Skåne inte är Provence har gjort sig påmind. Kastvindar och regnbyar har svept över amfiteatern i Malmös Pildammspark där Operaverkstans *Mästersångaren* ska spelas, och det är fler än en som lyft blicken mot himlen och fått en rynka i pannan den senaste dagarna.

Men sedan någon dag har det spruckit upp och meteorologerna lovar högsommarvärme och ljuvligt ljumma kvällar veckan ut. Inte underligt att teatern fylls snabbt premiärkvällen och de sista får parkera sig på filtar i grässlänterna vid sidan av scenen. Bakom scenen har de senaste timmarnas premiärhets övergått i ett koncentrerat lugn. Alla har sitt eget sätt att förbereda sig, att hitta sitt fokus.

Liza Fry debuterar som operaregissör med Richard Wagners fyra och en halv timmes opera *Die Meistersinger von Nürnberg*, hårdbantad till en timslång, spektakulär enaktare som fått namnet *Mästersångaren*. Det är Maria Sunqvist som tillsammans med Eva Hallberg bearbetat operan till ett format som ska fungera för en yngre publik. Och kanske framförallt för att spelas utomhus på en plats som de flesta malmöbor förknippar med lustspel och sommarbuskis.

Liza regisserar alltså sin första opera och det är flera som har anledning att vara lite nervösa.

– För mig var det väldigt viktigt att det skulle lyckas, säger Maria Sundqvist.

Väljer man att lämna regiuppdraget till en debutant har man satt sin egen trovärdighet som pant. Och för Lotta Lundgren, som peppat Liza att ta uppdraget och ytterligare ett steg i sin regikarriär, hade ett misslyckande bara varit ett exempel på dåligt ledarskap.

– Bland allt annat ser jag också samarbetet med Operaverkstan och andra som viktig kompetensutveckling för oss på Drömmarnas Hus. Man kan stanna i sin trygghetszon i våra lokaler, men då utvecklas man inte som konstnär och pedagog.

Ibland är det ett vågspel, men precis som man jobbar för att barnens värld ska växa och att de och deras röster ska ta plats i samhället, måste pedagogerna bryta sina erfarenheter mot andras. Möta nya utmaningar.

Liza har ju medverkat som skådespelare i flera musikdramatiska sammanhang men att regissera en opera är en helt annan sak. Bara att lära sig verket utantill var en match.

– Det var mycket hörlurar och ”Inte nu, mamma måste lyssna på operan”, den våren, skrattar Liza.

– Man får ju jobba på ett annat sätt, musiken sätter de yttre ramarna. Det är klart att det är en slags begränsning, men en begränsning man kan använda sig av när man behärskar den.

Mästersångaren tog Operaverkstans och Drömmarnas Hus' samarbete och relation till en ny nivå.

Efter sista applådtacket samlas hela ensemblen och produktionsteamen för öl och mackor. Lotta Lundgren kommer med vad som måste vara en av de största blomsterbuketter en premiärscen i Malmö skådat.

Backstage efter en premiär är en mycket speciell plats att befinna sig på. Veckor och månader av slit är över. Träning och repetitioner, försakan av normalt familjeliv, stunder av djupaste misstro och till synes plötsliga kreativa explosioner har kantat vägen fram till premiären. Nu är den över. Man tog sig hit.

Nu rusar allsköns kemi runt i kroppen på de medverkande. Man ser den sällsamma postpremiärmixturen av endorfiner och adrenaliner i de lyckliga leendena, de koncentrerade blickarna, halvt rastlösa kropparna som söker och famlar efter avslappningen som strax ska komma som ett brutalt oförberett trötthetsrus.

Liza Fry gör Maria Sundqvist sällskap hem. De senaste veckornas totala koncentration har kostat på, batterierna är tömda.

– Det fanns en flaska champagne kvar från min dotters examensfest, den delade vi, minns Maria.

– Och så åt vi väldigt, väldigt många rostade mackor och pratade halva sommarnatten, säger Liza.

Det där samtalet igen. Som ständigt hittar nya former, ibland intensivt och engagerat, ibland förströtт och prövande. Men alltid nyfiket, lustfyllt och allvarligt.

Operaverkstan

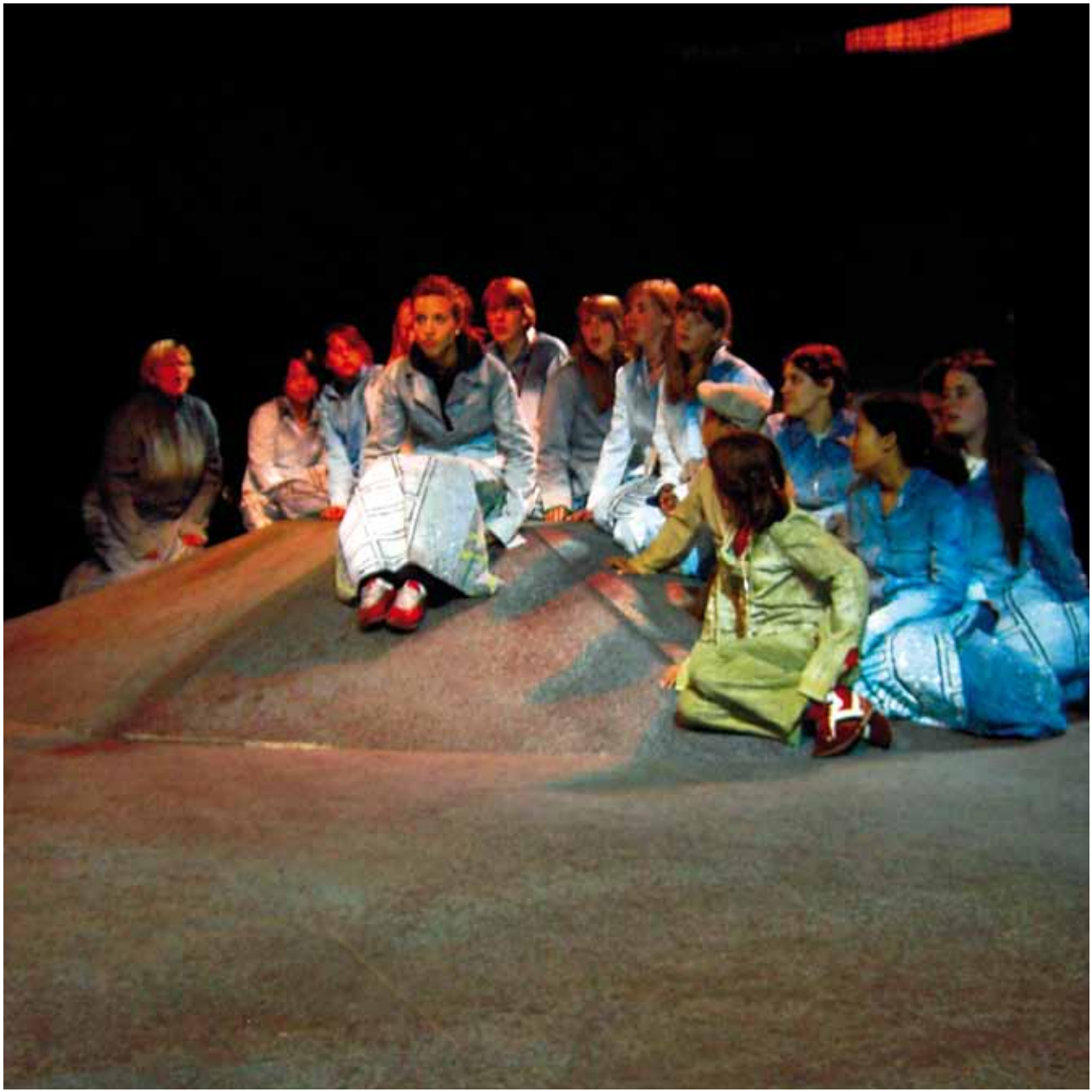
Operaverkstan startade 2002 genom ett bidrag från Sparbanksstiftelsen Skåne. Fyra år senare permanentades verksamheten med en egen scen och organisation inom Malmö Opera och en ambitiös turnéverksamhet. Operaverkstan vänder sig till en ung publik och spelar flera föreställningar per år. Såväl nyskriven operadramatik och experimentell opera som nytolkningar och bearbetningar av operakonsten stora klassiker. Man arbetar aktivt med att fördjupa upplevelsen av de musikdramatiska föreställningarna med introduktioner och annan pedagogisk verksamhet.

En av Operaverkstans hörnstenar är samarbetsprojekt med andra institutioner, fria grupper, skolor och kulturverksamhet; i många av Operaverkstans produktioner har barn och unga medverkat sida vid sida med de professionella artisterna.

Operaverkstan har på några få år utvecklats till att bli en av Sveriges ledande producenter av kvalitativ och nyskapande scenkonst för barn och unga.

Dömmarnas Hus

1990 startade Teater X i stadsdelen Rosengård. Tio år senare hade verksamheten växt och man bytte namn till Drömmarnas Hus; ett namn som väl beskriver det barn- och ungdomskulturhus i stadsdelen där tusen och åter tusen unga har målat, skrivit, dansat, skapat och växt tillsammans. Också Drömmarnas Hus har växt med åren och är idag aktiva i många kommuner runt om i Skåne. Förutom kulturhuset i Malmö har man idag etablerat en utomhuspedagogisk verksamhet i naturvårdsområdet Fulltofta. Drömmarnas Hus tror på kulturen och det egna skapandet som viktiga redskap för långsiktiga sociala förändringsarbeten. Man är en viktig aktör i sitt område Rosengård men en minst lika viktig inspirationskälla och samarbetspartner för skolor och organisationer runt om i Skåne, Sverige och Europa. Varje år skapar Drömmarnas Hus en rad föreställningar, utställningar, seminarier och evenemang. Och en storföreställning där tusentals barn och unga har varit delaktiga i skapelseprocesserna.

Drömmarnas Hus

www.drommarnashus.se

MALMÖ OPERA

www.malmooperа.se

”De som ej hava aktning för det barnsliga, de hava en kall själ och tala fåfängt om höga och magnifika ting…”

Carl Jonas Love Almqvist

